

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу Токарського Тараса
Богдановича «Соціальні аспекти економічної безпеки
України в процесі євроінтеграції»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)

1. Актуальність теми дослідження

Інформаційна та цифрова революції, глобальні виклики та загрози, пандемія COVID-2019, нарastaюча міграційна мобільність населення, ескалація воєнних конфліктів є тими чинниками, які кардинально змінюють світовий порядок на початку ХХІ століття. Поглиблення соціально-економічних криз, загострення міжетнічних суперечок, незахищеність соціально вразливих верств населення поряд з реальними трансформаціями у структурі людського потенціалу актуалізують розробку нових правил, норм, наукових підходів та стандартів розвитку та раціонального використання людського потенціалу. З метою подолання негативних тенденцій у соціальній сфері слід зосередити увагу на питаннях вдосконалення сучасної політики зайнятості, врахування соціальних і гуманітарних чинників у формуванні інституційного базису, здатності національної економіки зберігати та поновлювати процес суспільного відтворення у кризових ситуаціях.

Соціальна ефективність державного управління та суспільних інститутів значною мірою залежить від окреслених соціально-гуманітарних імперативів, дієвих способів капіталізації людського та інтелектуального потенціалу, переорієнтації національної економіки на соціально-безпековий шлях розвитку. Останній передбачає трансформацію методологічних підходів до формування нових цілей соціально-безпекової політики і ґрунтуються на: комплексності, паритетності соціальних та безпекових цілей; пріоритетності критеріїв соціально-безпекової ефективності для державного фінансування науково-технічних та безпекових програм; гнучкості соціально-безпекових цілей, їх мобільності та мінливості залежно від змінюваних соціально-безпекових проблем держави.

В умовах євроінтеграційних процесів важливо визначити пріоритети забезпечення економічної безпеки держави з позиції досягнення національною соціальною сферою європейських стандартів, удосконалити макроекономічний інструментарій підвищення ефективності соціальної політики. Рішучі кроки у напрямку вдосконалення інституційного забезпечення економічної безпеки національної економіки, здатність держави до захисту національних економічних і соціальних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз у взаємозв'язку з конструктивним характером безпекової доктрини та цілей сталого розвитку актуалізують тему дисертаційної роботи, визначають її структуру та логіку дослідження.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з державними та галузевими науковими програмами і темами

Дисертаційна робота пов'язана з прикладними держбюджетними темами Національного інституту стратегічних досліджень, зокрема «Проект щорічного Послання Президента до Верховної Ради України» (номер державної реєстрації 0106U002642), «Стратегія соціально-економічного розвитку України» (номер державної реєстрації 0107U002509), «Забезпечення відновлення спроможності економіки України до збалансованого розвитку в умовах посткризової невизначеності» (номер державної реєстрації 21U000067).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень дисертаций

Наукові положення, висновки та рекомендації, які представлені у дисертації Токарського Т.Б., є достатньо обґрунтованими, що підтверджується опрацюванням значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, використанням великого обсягу інформації з досліджуваної тематики. Рівень проведеного дослідження дає можливість стверджувати про достатньо глибоку обізнаність

дисертанта з науково-прикладними розробками провідних зарубіжних вчених з питань обґрунтування безпекового контексту соціальної політики європейських інтеграційних процесів.

Достовірність результатів дослідження забезпечено комплексним поєднанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: абстрактно-логічним, дедуктивним, індуктивної логіки, історичним, системним, статистичного й порівняльного аналізу, системно-структурного, компаративного аналізу тощо.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень дисертаційної роботи Токарського Т.Б. підтверджується також їх апробацією на науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях, за кордоном, у наукових періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз даних, використанням в освітньому процесі.

4. Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові результати, одержані Токарським Т.Б. і виносяться на захист, є достатньо обґрунтованими та полягають у визначені теоретико-методологічних зasad й розробленні практичних рекомендацій щодо вирішення соціальних проблем економічної безпеки України в процесі євроінтеграції. Наукові результати дисертаційної роботи, які містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

Науковим результатом, що характеризується новизною, є уточнені автором теоретико-методологічні засади дослідження соціальних аспектів економічної безпеки України в процесі європейської інтеграції України, а саме: визначення понять «бідність» та «зайнятість», «соціальні чинники економічної безпеки», що дозволило поглибити теоретичний базис економічної безпекології.

У дисертаційній роботі науково обґрунтовано комплекс соціально-економічних заходів забезпечення економічної безпеки євроінтеграційних процесів, синергетичний ефект від взаємодії окремих його елементів зумовить капіталізацію соціального та людського потенціалу, забезпечить розвиток

соціальної інфраструктури, зменшення диференціації грошових доходів, подолання бідності.

Беззаперечною новизною автора є обґрунтування концептуальних підходів до формування соціального вектору забезпечення економічної безпеки в євроінтеграційному форматі, які ґрунтуються на імплементації європейського досвіду реалізації інноваційно-інвестиційної моделі зайнятості з використанням інструментів фінансово-кредитної, структурної, податкової, інвестиційної, протекціоністської та соціальної політики. Реалізація запропонованих кроків сприятиме розвитку внутрішньодержавної системи трансферу технологій та розвитку високотехнологічних галузей економіки України.

Автором проаналізовано та систематизовано європейські безпекові концепції, що ґрунтуються на принципах дотримання максимально високого рівня зайнятості та орієнтовані на формування якісного соціального середовища, здатного сприймати інновації (с. 60-64). На думку автора, гармонізація вітчизняної системи соціального захисту з нормами міжнародного права, створення належних умов життя, використання ефективних видів та форм соціального захисту є ключовими напрямами забезпечення економічної безпеки держави у соціальній сфері.

Заслуговує на увагу запропонована дисертантом структурна схема взаємодії соціального забезпечення та системи заходів протидії соціальним викликам (с. 194). Мова йде про взаємозв'язок основних функціональних складових економічної безпеки з такими багатоаспектними завданнями, як визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних та духовних благах, застосування державних соціальних гарантій в реалізації державної соціально-економічної політики, оцінки ефективності державної соціальної політики, її впливу на рівень та якість життя в Україні тощо, що дозволило ідентифікувати структурно-функціональну, організаційно-економічну та політико-правову взаємодії та встановити відповідні ефекти.

Вагомим доробком автора можна вважати теоретико-методологічні напрацювання в частині обґрунтування місця та ролі регіональної соціальної

політики у процесі забезпечення економічної безпеки держави (с. 215). Ключова ідея ґрунтується на дотриманні рівноваги між регіональними інтересами держави та місцевими інтересами регіонів. У контексті окресленої проблематики автором обґрунтовано систему стратегічних пріоритетів удосконалення регіональної соціальної політики забезпечення економічної безпеки України та послідовність їх реалізації (с. 217-220).

Дисертантом ідентифіковано системні загрози економічній безпеці держави, джерела виникнення яких зосереджені у соціальній сфері, охарактеризовано ступінь їхнього впливу на складові економічної безпеки держави, окреслено негативні наслідки (с. 261), відтак обґрунтовано етапи реалізації механізму управління соціальними ризиками: діагностику джерел ризику, визначення зон ризику, оцінку можливих наслідків, вибір інструментів управління, організацію процесу реагування (с. 272-276).

Автором обґрунтовано напрями реалізації державної політики у сфері безпеки ринку праці і зайнятості населення (с. 356) та стратегічні соціальні вектори забезпечення економічної безпеки в умовах глобальних викликів на засадах інноваційності (с. 371), що дозволило визначити орієнтири формування соціально орієнтованої держави з акцентом на утвердження і забезпечення соціальних прав і свобод людини, визнання найвищою соціальною цінністю в Україні людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в наукових фахових виданнях

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та опублікованими працями здобувача наукового ступеня дає підстави зробити висновок, що більшість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, знайшли своє відображення у наукових публікаціях автора, які відповідають встановленим вимогам Міністерством освіти і науки України. За результатами проведеного дослідження опубліковано 35 наукових праць. Зокрема, результати

дисертації опубліковані в одній одноосібній монографії (18,4 д.а.), трьох колективних монографіях, виданих за кордоном (автору належить 1,17 д.а.), 21 статті у наукових фахових виданнях України, загальним обсягом 9,1 д.а., 9 із яких – в наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, обсягом 3,52 д.а., 4 публікаціях - у закордонних виданнях, обсягом 1,51 д.а., та 10 працях апробаційного характеру.

Опубліковані праці містять положення, сформульовані дисертантом особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення, що є результатом особистих напрацювань дисертанта.

Варто зауважити, що основні методологічні засади, наукові розробки і результати дослідження були предметом обговорень на міжнародних та всеукраїнських науково-практических конференціях та отримали позитивну оцінку.

Матеріали, викладені в авторефераті, відображають зміст дисертаційної роботи та її висновки. Автореферат у повній мірі розкриває основні наукові результати, отримані у процесі дослідження, ступінь новизни розробок, а також рекомендації щодо можливостей практичного використання отриманих наукових результатів.

6. Значення дослідження для науки і практики, перспективи використання його результатів

Окремі наукові положення та обґрунтовані теоретичні результати можуть бути використані для діагностики людської активності, збалансування потреб людського потенціалу в соціальній сфері, на ринку праці, процесах формування «середнього» класу, подолання бідності, зменшення диференціації грошових доходів та реформування заробітної плати.

Наведені теоретико-методологічні засади та рекомендації можуть виступати підґрунтям для розробки концепції забезпечення економічної безпеки держави, розвитку соціальної сфери, заходів з підвищення ефективності соціальної політики у процесі забезпечення економічної безпеки України в процесі євроінтеграції.

Наукові результати та розробки, викладені у дисертаційній роботі, впроваджені в освітній процес Інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка» та Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи достатньо високий рівень аргументованості теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій дисертації Токарського Т. Б., варто наголосити на окремих питаннях дискусійного характеру:

1. З огляду на те, що дисертаційне дослідження присвячене не лише розвитку теоретичних положень, а й розробленню науково-методологічних підходів щодо соціальних аспектів економічної безпеки в процесі європейської інтеграції України, то у першому чи другому розділі роботи доцільно було б ґрунтовніше представити авторську методологію наукового дослідження, основне призначення якої – виявити та осмислити рушійні сили, передумови та закономірності розвитку наукового знання, забезпечити використання нових знань у практичній діяльності. Найважливішим для методології наукового дослідження, на нашу думку, є вивчення проблеми, підбір інструментарію дослідження, опис наукової теорії, перевірка істинності отриманих результатів.

2. В одному з пунктів новизни автор стверджує про *розроблену методику оцінки ефективності соціальних цільових програм, яка ґрунтується на світовому досвіді реформування соціально-економічних правовідносин*. Варто конкретизувати, які методологічні підходи до аналізу та оцінки ефективності реалізації програм використовував автор, якими принципами керувався при формуванні системи показників, які застосовував методи оцінки, чи проводив аналіз чинних методик оцінки ефективності виконання (реалізації) державних (загальнодержавних) і регіональних програм тощо.

3. В аналітичній частині роботи слід було структурніше проаналізувати проблеми забезпечення соціальної безпеки України, встановити причинно-наслідкові залежності та взаємозв'язки економічної та соціальної безпеки на макро- та мезорівнях. Йдеться про аналіз стану та проблем соціальної безпеки, оцінки регіональної диференціації доходів населення, взаємозв'язку соціально-економічного розвитку регіонів та процесів євроінтеграції тощо. Дослідження такого характеру з використанням методів багатовимірного статистичного аналізу, регресійного аналізу, експертних оцінок надали б роботі глибшого аналітично-прикладного характеру.

4. Визнаючи цінним доробком автора *розробку структурно-функціональної схеми взаємодії економічної безпеки і регіональної соціальної політики України* (розділ 4), доцільно було би проаналізувати сучасний стан економічної безпеки регіонів України, охарактеризувати моделі економічної безпеки, які формуються в регіонах у зв'язку з розвитком інтеграційних процесів.

5. У п'ятому розділі роботи автор представляє власні пропозиції стосовно розроблення та прийняття Концепції соціальної держави України в процесі євроінтеграції. На нашу думку, дисертанту варто було би глибше розвинути «принцип соціальної безпеки» у контексті попередження виникнення і реалізації соціальних ризиків та загроз, акцентувати увагу на скоординованості зусиль щодо реалізації соціальної політики в Україні, розвитку системи соціального страхування, соціального самозахисту людини, інтеграції з міжнародними системами соціального розвитку.

6. Загальні висновки потребують змістовнішого наповнення та інформаційного підтвердження. Важливим резервом роботи вважаємо обґрунтування рекомендацій щодо використання одержаних наукових результатів у діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, суб'єктів бізнесу, громадських організацій тощо.

Однак, висловлені зауваження та побажання мають загалом рекомендаційний або дискусійний характер, а тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Токарського Тараса Богдановича є завершеним самостійним дослідженням актуальної науково-прикладної проблеми. Робота містить всі необхідні елементи наукового аналізу, є результатом самостійного дослідження, в якому отримано нові науково-обґрунтовані теоретико-методологічні та практичні результати, що мають важливе значення для вітчизняної економіки та науки.

Наведені в роботі наукові положення та одержані наукові результати є авторським рішенням із розроблення науково-методологічних підходів і практичних рекомендацій щодо соціальних аспектів економічної безпеки України в процесі європейської інтеграції України.

Тематика проведеного дослідження є актуальною і відповідає пріоритетним напрямам державної політики з питань соціального забезпечення економічної безпеки в процесі європейської інтеграції України. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають таким положенням паспорту спеціальності 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки): «Соціальні аспекти економічної безпеки»; «Ефективність системи управління економікою як умова забезпечення економічної безпеки».

За своїм змістом, актуальністю, повнотою вирішення поставлених завдань та практичним значенням подана до захисту дисертаційна робота Токарського Тараса Богдановича «Соціальні аспекти економічної безпеки України в процесі євроінтеграції» відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами і доповненнями, а її автор – Токарський Тарас Богданович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека (економічні науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарної підготовки
Львівського державного університету внутрішніх справ

